

МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ ЯК ФЕНОМЕН ВПЛИВУ НА ВІДНОСИНИ СУБ'ЄКТІВ ВЛАДНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ ДЕРЖАВНО-АДМІНІСТРАТИВНОЇ ТА ПОЛІТИЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено висвітленню проблем міжкультурної комунікації в межах культурної антропології. Запропоновано авторський погляд на міжкультурну комунікацію як соціальний феномен впливу на відносини суб'єктів державно-адміністративної та політичної діяльності.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, політична діяльність, державно-адміністративна діяльність, суб'єкти владних повноважень.

Термін "міжкультурна комунікація" у вузькому розумінні виник у літературі у 70-х рр. ХХ ст. у праці Л. Самовара і Р. Портера. До цього часу сформувався однойменний науковий напрям, логічною серцевиною якого є вивчення комунікативних невдач та їх наслідків у ситуаціях міжкультурного спілкування. Згодом це поняття поширилося на такі галузі, як теорія перекладу, вивчення іноземних мов, порівняльна культурологія, контрастна прагматика тощо. Нині дослідження в межах міжкультурної комунікації здебільшого зводяться до поведінки людей, що стикаються з проблемами, пов'язаними з відмінностями мов. Результатами цього стали описи культурної специфіки під час вираження та інтерпретації ситуативних мовних дій суб'єктів комунікації. Сьогодні міжкультурна комунікація як феномен впливає на організацію соціально-політичних відносин державно-адміністративної та політичної діяльності.

Аналіз останніх наукових праць за темою статті свідчить, що сучасні дослідники міжкультурної комунікації розвивають її у двох напрямках: 1) міжкультурна комунікація як спілкування та взаємодія культур різних країн і народів; 2) міжкультурна комунікація як спілкування та взаємодія субкультур у межах однієї великої культури. Перший підхід орієнтований на розробку університетських програм, а другий прагне вирішити проблеми співіснування етнічних меншин і ствердження культурного плюралізму.

Мета статті полягає у визначеності сутності та значущості міжкультурної комунікації у відносинах суб'єктів політичної й державно-адміністративної діяльності.

Проведений аналіз дає підстави стверджувати, що міжкультурна комунікація – багатопланове поняття, що охоплює дві головні складові: "комунікацію" та "культуру". Під час взаємодії різних культур виразно виявляються дві тенденції: акультурація й декультурація. Взаємне засвоєння

елементів культури (аккультурація) сприяє інтеграційним процесам, взаємному культурному обміну та збагаченню культур. Але при цьому відбувається також процес посилення національної (етнічної) самосвідомості, намагання закріпити національну (етнічну) специфіку. Коли ж за умов тривалої комунікації з іншою культурою відбувається втрата основної, сутнісної частини рідної культури (декультурація), виникає явище невпевненості або нестабільності. Такі явища призводять до певних проблем (етнокультурних конфліктів) міжкультурної комунікації. Їх можна посилювати або створювати відповідні умови для "уживання".

У результаті міжкультурної комунікації виробляється "третьа культура" ("третьої етос"), що стає платформою порозуміння між учасниками комунікативного акту. На якісний рівень "третьої культури" ("третього етосу") впливає міжкультурна комунікативна компетентність (здатність здійснення ефективної комунікації в міжкультурних контекстах).

Сьогодні розглядається соціокультурний простір, що постійно впливає на якісні зміни, які відбуваються в суспільстві, і, отже, на характеристики міжкультурної комунікації. Карбуючись у свідомості представників того чи іншого етносу, вони передаються від покоління до покоління з деякими видозмінами, а постійна необхідність у діалозі впливає на формування ціннісних орієнтацій і норм поведінки, що й виражається через міжкультурну комунікацію.

Міжкультурна комунікація сьогодні акумулювала інформацію про процеси комунікації між різними культурними уявленнями, поглядами, орієнтаціями, логіками, тлумаченнями, розуміннями в цьому соціумі, зокрема в контексті сприймання іншої "чужої" культури, що в цілому зумовлює рівень загальної культури цього суспільства, від якого залежать соціальні зв'язки та відносини різних соціальних суб'єктів (окремих особистостей, малих і великих соціальних груп).

Саме культура є основою міжкультурної комунікації, оскільки є фактором соціально-

го розвитку, засобу гармонізації відносин між людиною й природою, особистістю та суспільством. Комунікація, у свою чергу, є своєрідною передумовою функціонування й розвитку культури, оскільки збереження культури пов'язано з необхідністю передавання культурної інформації шляхом наслідування символічних форм як від одного покоління до іншого, так і від однієї культури до іншої.

У соціально-філософському розумінні культура є динамічною та багатогранною системою, яка пронизує всі аспекти життя суспільства, вступає у взаємний зв'язок з ним і визначає подальший розвиток та саморозвиток людини. Культура зберігає необхідний попередній досвід, але окремі її елементи модифікуються під впливом соціального запиту й розвитку. Особливої ваги набуває теза про те, що культура завдяки особливостям свого функціонування є однією з основ соціально-комунікативного процесу, оскільки комунікація передає не тільки смисли та сигнали, пов'язані з біологічним виживанням людини, а й транслює набутий досвід та результати творчої діяльності. Комунікацію доцільно визначити як цілеспрямований процес передання повідомлення, інформації з використанням правил та норм, необхідних для досягнення гармонізації.

Наявність структурно-функціональних взаємозв'язків та взаємозалежностей між культурою та комунікацією дає змогу розглядати міжкультурну комунікацію як соціальний феномен. Вона забезпечує взаємодію між підсистемами культури всередині суспільства, індивідами в межах однієї культури та на рівні міжкультурної взаємодії, а також між одно- та різночасовими культурами. Останнім часом соціальна роль міжкультурної комунікації зростає внаслідок дедалі більшої актуалізації та чіткішого окреслення проблем у взаємодії між культурами в процесі глобалізації.

У понятті міжкультурної комунікації виокремлено *два напрями*. *Перший* ґрунтується на фольклористиці, має описовий характер, його завданням є виявити інтерпретацію повсякденної поведінки людей з метою пояснення причин і факторів їхньої культури.

Другий напрям має культурно-антропологічний характер та досліджує різні види культурної діяльності соціальних груп і спільнот, їх норм, правил та цінностей. Саме поняття "міжкультурна комунікація" в науковий обіг вводить американський дослідник Е. Голл і розуміє її як ідеальну мету, якої має прагнути людина в своєму бажанні якомога краще та ефективніше адаптуватися до навколишнього світу. Учений встановлює відмінність міжкультурної комунікації від мультикультурної, транскультурної та крос-культурної комунікацій.

Виділено три основні групи теорій: *класичний підхід*, що ґрунтується на ментальних особливостях тих чи інших культурних

груп, – Г. Гофстеде (теорія культурних вимірів), С. Гантінгтон (теорія зіткнення/конфлікту цивілізацій); *комунікативний підхід*, що акцентує увагу на специфіці вербальної та невербальної комунікації, властивій кожній з культур, – Е. Голл (теорія високо- та низькоконтекстуальних культур), Е. Гірш (теорія культурної грамотності); *синтезований підхід*, що поєднує в собі ментальні програми та особливості комунікативних дій, зокрема невербальних, – С. Даль (теорія відмінностей культур), Р. Гестеланд (класифікація культурних змінних).

Проблеми міжкультурної комунікації розглядаються переважно в межах культурної антропології. Тому більшість теорій міжкультурної комунікації розглядають різні її аспекти саме крізь таку призму. Будь-яка з форм міжкультурної комунікації є одночасно комунікативним процесом, оскільки конструктивна чи деструктивна взаємодія відбувається виключно шляхом контакту культури з іншою культурою. Визначено п'ять основних форм міжкультурної комунікації: *аккультурація, культурна експансія, культурна дифузія, конфлікт культур і синтез культур*, що мають власні стратегії та модифікації.

Однією з основних є *аккультурація* – процес взаємовпливу та взаємопроникнення культур, у ході якого одна соціальна система сприймає властивості будь-якої іншої соціальної системи. В основі аккультурації лежить комунікативний процес, тому її можна розглядати як своєрідне набуття комунікативних здібностей до нової культури. Результатом аккультурації може бути як сприйняття нових культурних елементів, так і заперечення нових впливів, що приводить до захисту та ідеалізації власної оригінальної культури. Саме ця форма міжкультурної комунікації має найбільше стратегій та модифікацій. Основними стратегіями аккультурації є: *асиміляція, сепарація, маргіналізація та інтеграція*.

Культурна експансія являє собою розширення сфери впливу домінуючої культури поза початкові межі функціонування або державні кордони. За своїм характером – це процес переважно односпрямованої міжкультурної комунікації, оскільки контролюється "ззовні", має насильницький характер і не потребує узгодження дій і принципів з іншою культурою. На сьогодні культурна експансія виступає наслідком економічних та політичних експансійних дій, відбувається культурна й ідеологічна гомогенізація світу, до якої прагне не якась окрема країна, а об'єднана система різних національних секторів, що схильна до специфічної форми соціально-економічної організації. Культурна дифузія, як взаємна проникність або запозичення культурних рис та комплексів з одного суспільства в інше є багатовекторним процесом, оскільки залежить від кількості культур, що взаємодіють і поширюють свої цінності на інші культури.

У процесі культурного запозичення між різними культурами, яке має здебільшого вибірково-характер, може відбуватися обмін не тільки матеріальною культурою, а й науковими та технологічними ідеями, соціальними інститутами й організаціями, звичаями та традиціями, релігійними догмами й практиками, цінностями та нормами життя. Умовою культурної дифузії є готовність сторони, що приймає, до сприйняття нових елементів. У межах міжкультурної комунікації процеси культурної дифузії зумовлені, насамперед, взаємним історичним розвитком культур, що контактують між собою.

Розмежують поняття “культурний конфлікт” та “конфлікт культур”. *Культурний конфлікт* визначається як зіткнення суб’єктів культури – носіїв різних культурних цінностей та норм, а тому він має тимчасовий характер і, як правило, виникає на індивідуальному рівні. У його основі лежать окремі відмінності між представниками різних культур і, як наслідок, непорозуміння та суперечності. *Конфлікт культур* – явище більш складне, що виявляє себе на груповому рівні. Це може бути постійний, сформований десятиліттями, детермінований географічними умовами, політичними та економічними факторами процес протистояння двох або більше культур. Водночас реальні відносини між індивідами та групами передбачають наявність великої кількості взаємопрониклих конфліктів, а тому тільки знання або ж прийняття культурних відмінностей не є ключем до вирішення міжкультурних конфліктів.

Взаємодію культур у глобальному контексті доцільно розглядати як одну з конструктивних форм міжкультурної комунікації, як ідею синтезу культур, що є об’єднанням культурно різних елементів: орієнтирів, цінностей, норм, типів поведінки, за якого виникає якісно інше утворення. Синтез наявний, коли соціокультурна система переймає та засвоює досвід інших суспільств у сферах, що є недостатньо розвинутими в ній самій, але при цьому зберігає власну, притаманну їй основу, яка дає змогу говорити про її самобутність, про здатність підтримання цілісності та стабільності, тоді як явища стереотипізації та упередження є бар’єрами ефективної міжкультурної комунікації. Актуальними для сучасного глобалізаційного суспільства є феномени етноцентризму й мультикультуралізму, а також умови формування толерантності як вирішення проблемних питань у полікультурному суспільстві, особливості прояву міжкультурної комунікації для політичної та адміністративно-управлінської еліти.

Формування толерантності в поліетнічному суспільстві здійснюється через явища етноцентризму та мультикультуралізму, вирішення їх негативних проявів шляхом формування толерантного ставлення до інших культур. Такий аспект міжетнічної й міжкультурної взаємодії має принципове значен-

ня для побудови толерантного суспільства, а однією з важливих цілей міжкультурної комунікації є набуття толерантності як способу розв’язання численних міжнародних та внутрішньодержавних конфліктів.

Виділено чотири моделі її розуміння: толерантність як байдужість, толерантність як неможливість взаєморозуміння, толерантність як поблажливість, толерантність як розширення власного досвіду та критичний діалог. Необхідно визначити таку модель толерантності, як “порозуміння”. У цій моделі толерантність може виступати як єдність думок, знаходження компромісу, домовленість та узгодженість дій у спірних і важливих питаннях, що є актуальними для ефективності міжкультурної комунікації політичної опозиційної еліти з провладною політичною та адміністративно-управлінською елітою.

Міжкультурна комунікація як наслідок глобалізації культури є процесом інтеграції окремих етнічних культур у єдину світову культуру на основі розвитку засобів комунікації, економічних зв’язків, соціальних перетворень тощо. У міжкультурній комунікації вона виражається через розширення контактів між державними інститутами, соціальними групами й індивідами різних країн та культур, запозиченні культурних цінностей і при зміні культурного середовища внаслідок міграцій, у ході чого виникають нові форми культури й способи життя, а в результаті доступності певних товарів та ідей локальні культури змінюються й вступають між собою в різноманітні комбінації.

Глобальна культура являє собою структуру, у межах якої потрібно визначити культурні особливості, щоб краще зрозуміти та прийняти один одного. У культурній перспективі процес глобалізації постає найвищою мірою діалектичним. Різноманітні вектори розвитку, такі як інтеграція й диференціація, конфлікти та співпраця, універсалізація й партикуляризація, не виключають, а взаємозумовлюють один одного. У ході глобалізації деякі ідеї та структури сучасного життя поширюються по всьому світу, водночас культурні особливості окремих народів на тлі глобальних процесів набувають усе чіткіших меж або взагалі вперше усвідомлюються як такі.

Тенденції культурних змін у умовах глобалізації виражають кілька основних суперечностей міжкультурної комунікації: між глобальним та локальним; між традиціями та новаціями; між посиленням національної ідентичності та набуттям маргінального статусу індивідом; між індивідуальними та соціальними цінностями; релігійні суперечності, що загострюються на тлі глобалізації культури.

Особливості культурно-комунікативних процесів у сучасній Україні аналізують основні суперечності глобалізації культури в контексті розвитку українського суспільства. Характер і масштаби культурних змін у

сучасній Україні сьогодні визначаються не стільки внутрішньою динамікою її культури, скільки потужними чинниками, що мають зовнішній характер як стосовно культурної сфери, так і щодо українського суспільства загалом.

Суперечність між посиленням національної ідентичності та набуттям маргінального статусу особистістю на сьогодні постає досить актуальною для України, оскільки, вважаючи себе українцями, більшість водночас має сильне відчуття другої, місцевої або регіональної, ідентичності. Саме національно-культурна ідентичність виявляється необхідною, з одного боку, для збереження традиційних цінностей, а з іншого – для налагодження ефективної взаємодії між різними культурами, що залежить від визнання та адекватного сприйняття культурного різноманіття. Щодо набуття маргінального статусу особистістю, то в сучасному суспільстві плюралізм культури дає змогу кожному перебувати в межовій ситуації стосовно взаємодії з різними культурними системами.

Вирішення такої суперечності, в контексті євроінтеграційної політики України можливе за умов формування такої Європи, яка включатиме в себе різноманітне, багатоскладове суспільство взаємопроникних культур, де єдність збалансована збереженням різноманіття, де окремі культури співіснують на основі вільного й рівного обміну без будь-якої шкоди чи загрози для локальних культур та національних ідентичностей.

В українському суспільстві існують також суперечності між індивідуальними та соціальними цінностями. У контексті міжкультурної комунікації підкреслюється тенденція до того, що загальнолюдські цінності та принципи життя ставляться вище від цінностей та принципів окремої культури, власне її інтересів. Зміни цінностей зумовлені самим їх переглядом, трансформацією або адаптацією до існуючих умов. А тому під впливом глобалізаційних процесів перебувають не тільки цінності, які є надбанням культури, а й суспільство, яке вирішує долю цих цінностей.

Суперечність між індивідуальними та соціальними цінностями, що є взаємодоповнювальними, об'єктивними, може бути вирішена лише свідомо та добровільно. Розв'язання цієї суперечності означає розумне поєднання інтересів, прагнення до максимальної гармонізації суспільних відносин та принципів життя.

Сучасні швидкості комунікативних процесів між культурами й обмін культурним досвідом оголює суперечність між традиціями та новаціями, але не завжди дає змогу адаптувати їх одна до одної. Цей процес відбувається здебільшого під впливом стихійних і суперечливих суспільних змін та може створювати загрозу соціальній гармо-

нії й консолідації в українському суспільстві, що спостерігається в українському парламенті сьомої каденції.

Міжнародні контакти України, зокрема у сфері культури, розвиваються досить інтенсивно, однак їм бракує системного підходу, а державна підтримка міжнародного культурного співробітництва має бути більш вагомою фінансово та різноманітною в плані механізмів і форм. Саме проблема "напівреформ" та "напівзмін", які багато хто вважає притаманними нинішньому етапу політичного й економічного розвитку України, безпосередньо впливає на культурний сектор, культурну політику країни та характер міжкультурної комунікації. Враховуючи досвід та ключові принципи європейської культурної політики, культура України як складник гуманітарного розвитку та європейської інтеграції має відігравати свою важливу роль.

Висновки. Проведений аналіз дає змогу сформулювати ряд висновків.

У соціально-філософському аспекті поняття "міжкультурна комунікація" історично виникає як констатація факту взаємодії культур.

Культура розглядається як одна з основ соціально-комунікативного процесу, оскільки є динамічною та багатогранною системою, що пронизує всі аспекти життя суспільства, впливає на розвиток та саморозвиток людини, формування її власної картини світу, визначає її ставлення до інших людей.

При цьому комунікативні процеси сприяють оновленню культури, а людина виступає одночасно і суб'єктом, і об'єктом взаємодії культур.

Міжкультурна комунікація є соціальним феноменом, сутність якого полягає в конструктивній чи деструктивній взаємодії між представниками різних культур (національних та етнічних), субкультурами в межах чітко визначеного просторово-часового континууму.

Подальші напрями наукових досліджень проблематики статті:

- вивчення застосування комунікативного підходу як засобу запобігання негативному впливу стереотипізації та упереджень на ефективність міжкультурної комунікації кадрів парламентської діяльності;
- порівняння змісту й сутності міжкультурної комунікації суб'єктів владних повноважень парламентської та адміністративно-управлінської діяльності;
- аналіз впливу міжкультурної комунікації на якість соціально-особистісних відносин державно-адміністративної та політичної діяльності.

Список використаної літератури

1. Анцупов А.Я. Конфликтологія : учеб. для вузов / А.Я. Анцупов, А.И. Шипилов. – М., 1999.
2. Землянова Л.М. Зарубежная коммуникативистика в преддверии информационного общества : толковый словарь

- терминов и концепций / Л.М. Землянова. – М., 1999.
3. Конечкая В.П. Социология коммуникации / В.П. Конечкая. – М., 1997.
 4. Кочетков В.В. Психология межкультурных различий / В.В. Кочетков. – М., 2002.
 5. М'язова І.Ю. Особливості тлумачення поняття "міжкультурна комунікація" / І.Ю. М'язова // Філософські проблеми гуманітарних наук. – 2006. – № 8. – С. 108–113.
 6. Слющинський Б.В. Міжкультурна комунікація як соціокультурний феномен / Б.В. Слющинський // Нова парадигма. – 2007. – Вип. 72. – С. 198–208.
 7. Слющинський Б.В. Соціологія міжкультурної комунікації: поняття, об'єкт, предмет / Б.В. Слющинський // Нова парадигма. – 2008. – Вип. 76. – С. 183–193.
 8. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов. – М.; Киев, 2001.
 9. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация : учеб. пособ. / А.П. Садохин. – М., 2006.
 10. Чмут Т.К. Етика ділового спілкування : навч. посіб. / Т.К. Чмут, Г.Л. Чайка. – К., 2003.
 11. Ярошенко Т.М. Регіональна типологія культури : навч. посіб. / Т.М. Ярошенко. – Львів, 2007.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2013.

Ларина Н.Б. Межкультурная коммуникация как феномен влияния на отношения субъектов властных полномочий государственно-административной и политической деятельности

Статья посвящена освещению проблем межкультурной коммуникации в пределах культурной антропологии. Предлагается авторская точка зрения на межкультурную коммуникацию как социальный феномен влияния на отношения субъектов государственно-административной и политической деятельности.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, политическая деятельность, государственно-административная деятельность, субъекты властных полномочий.

Laryna N.B. Intercultural communication as a phenomenon of influence on the relations between subjects of powers of public administration and political activities

The author of the article analyses the aspects of intercultural communication and proves the particular point of view regarding such nature of communication. The article examines the conceptual ground of communication theory and practice, as well as the nature of origin of perception stereotype and prejudice in intercultural communication. With a view to the profound disclosure of the notion of stereotype there are the following ways for formation and adoption of stereotypes:

1. As the result of socialization and enculturation;
2. In the process of personal communication with the circle of closest people;
3. As the result of limitation of contacts and information;
4. Through mass media.

The article separates the notions of stereotype and prejudice. The latter is defined as a hostile attitude towards the representatives of other groups, their culture and to any other factors, connected to their activity, behavior or social status. Prejudices emerge as the result of incomplete or perverted understanding of the object regarding which the opinion is shaped and most often are included into the culture as normative testament. Apart from that, the article brings forward the notions of ethnocentrism and multiculturalism, where ethnocentrism is characterized by an outlook on life through the lense of values of the particular ethnic group, which is considered as the standard, meanwhile, multiculturalism is characterized by the idea of harmonic cooperation of different ethnic and cultural communities in cultural pluralistic society.

The article concludes that:

1. The main goal of communication should be reciprocal understanding of culture beams and tolerance to the individual features of each culture in particular. This process must be accompanied by the expansion of multicultural mentality of modern people.

2. The most important ideals in information space of the modern culture are spirituality, morality, creativity culture and personal growth. Dialogue of cultures contributes to their efficient development.

3. Moral culture in practice crystallizes in the moral creative strength of each person. This strength foresees the process of self cultivation, regulation of social relations in accordance with the moral priorities in the particular cultural and historic conditions.

Key words: communication intercultural, political activity, state administrative activity, subjects of imperious plenary powers.